

סימן א. בצק שבסדקי עריבה, מה

- א. משנה. בצק שבסדקי עריבה, אם יש כזית במקום אחד – חייב לבער, ואם (לא) +מסורת הש"ס: [לאו] – בטל במיעוטו. וכן לענין הטומאה, אם מקפיד עליו – חוצץ, ואם רוצה בקיומו – חרי הוא כעריבה.
- ב. גמרא. אמר רב יהודה אמר שמואל: לא שנו אלא במקום שאין עשויין לחזק, אבל במקום שעשויין לחזק – אינו חייב לבער. מכלל דפחות מכזית, אפילו במקום שאין עשוי לחזק – אינו חייב לבער.
- ג. איכא דמתני לה אסיפא: ואם לאו בטל במיעוטו. אמר רב יהודה אמר שמואל: לא שנו אלא במקום העשוי לחזק, אבל במקום שאין עשוי לחזק – חייב לבער. מכלל דכזית, אפילו במקום העשוי לחזק – חייב לבער.
- ד. תניא כלישנא קמא, תניא כלישנא בתרא. תניא כלישנא קמא: בצק שבסדקי עריבה, במקום העשוי לחזק – אינו חוצץ, ואינו עובר. ובמקום שאין עשוי לחזק – חוצץ ועובר. במה דברים אמורים – בכזית, אבל בפחות מכזית, אפילו במקום שאין עשוי לחזק – אינו חוצץ ואינו עובר.
- ה. ותניא כלישנא בתרא: בצק שבסדקי עריבה, במקום העשוי לחזק – אינו חוצץ ואינו עובר. במקום שאין עשוי לחזק – חוצץ ועובר. במה דברים אמורים – בפחות מכזית, אבל בכזית אפילו במקום העשוי לחזק – חוצץ ועובר. קשיין אהדדי!
- ו. אמר רב הונא: סמי קילתא מקמי חמירתא.
- ז. רב יוסף אמר: תנאי שקלת מעלמא? תנאי היא. דתניא: הפת שעטיפשה – חייב לבער, מפני שראוי לשוחקה ולחמץ בה כמה עיסות אחרות. רבי שמעון בן אלעזר אומר: במה דברים אמורים – במקווימת לאכילה, אבל כופת שאור שייחודה ליישיבה – בטלה. מדאמר רבי שמעון בן אלעזר בטלה – מכלל דתנא קמא סבר לא בטלה, אלמא קסבר: כל כזית, אף על גב דמבטל – לא בטיל.
- ח. אמר ליה אביי: תרצת בכזית, פחות מכזית מי תרצת? – אלא: הא וזהא רבי שמעון בן אלעזר היא, ולא קשיא; הא – במקום לישא, הא – שלא במקום לישא. אמר רב אשי: לא תימא שלא במקום לישא אגבה דאגנא, אלא אשיפתא דאגנא. – פשיטא! – מהו דתימא: זמנא דאטיף זמטי להתם, קא משמע לן.
- ט. אמר רב נחמן אמר רב: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. – איני? וזהאמר רב יצחק בר אשי אמר רב: אם טח פניה בטיט – בטלה. טח – אין, לא טח – לא! – מאן דמתני הא לא מתני הא. איכא דאמרי, אמר רב נחמן אמר רב: אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר, דאמר רב יצחק בר אשי אמר רב: אם טח פניה בטיט – בטלה זכו.

הרקע

הנדון בסוגיא: חמץ שבסדקי עריבה, מתי חייבים לבער אותו. במשנה מוזכר משתנה אחד בלבד [הערך החמור מימין]: כזית חייב לבער; פחות מכזית לא חייב.

רב יהודה אמר שמואל, וכן הברייטות, מוסיפים משתנה נוסף: מקום שאינו עשוי לחזק; מקום שאינו עשוי לחזק. ביחס בין שני המשתנים נבדלו [הלישנות והברייטות] זו מזו:

לישנא בתרא [ברייטא ב]			לישנא קמא [ברייטא א]		
פחות	כזית		פחות	כזית	
חייב	חייב	מקום שלא עשוי לחזק	פטור	חייב	מקום שלא עשוי לחזק
פטור	חייב	מקום העשוי לחזק	פטור	פטור	מקום העשוי לחזק

הלישנות נבדלות זה מזה הן במישור הפרשני והן במישור ההלכתי:

המישור הפרשני: ללישנא קמא המשנה מוצבת בשורה העליונה, וללישנא בתרא המשנה מוצבת בשורה התחתונה.

המישור ההלכתי: לל"ק בימנית תחתונה ובשמאלית עליונה פטור, ולל"ב בשתייהן חייב [לא נחלקו בימנית עליונה שחייב, ובשמאלית תחתונה שפטור].

היחס בין הבריות

שלוש אפשרויות עלו בסוגיא כדי להסביר את היחס בין הבריות:

רב הונא [סעיף ו] נוקט כברייתא השניה, המחמירה, ודוחה את הראשונה, המקילה, כ'אינה משנה', דהיינו שיבוש.

רב יוסף [סעיף ז] תולה את ההבדל בין הבריות במחלוקת תנאים. מצינו שנחלקו ת"ק ורשב"א בכופת שאור שייחדה לשיבה, לת"ק חייב לבער ולרשב"א פטור. בכופת שאור שניתן לישב עליו יש כמובן כזית, ואם ייחדה לשיבה הרי זה מקום שעשוי לחזק. אם כן מקרה זה תואם למשבצת הימנית תחתונה בטבלה. ת"ק שמחמיר תואם לטבלה השמאלית ורשב"א שמקל לטבלה הימנית. מכאן הסיק רב יוסף שהבריתא הראשונה כרשב"א והשניה כת"ק.

אלא שאב"י הקשה שאם אמנם מצינו מחלוקת תנאים בימנית תחתונה, לא מצינו בשמאלית עליונה, דהיינו קיימת אפשרות שרשב"א יחייב בשמאלית עליונה, כך שלשיטת רשב"א החילוק הוא בין השורות בלבד: כל מקום שלא עשוי לחזק חייב אפילו פחות מכזית, וכל מקום שלא עשוי לחזק פטור אפילו יותר מכזית [רש"י]. לכאורה ניתן להעלות אפשרות הפוכה בת"ק, דהיינו שהוא יפטור בשמאלית עליונה, כך שהחילוק יהיה בין הטורים בלבד. לא מצינו אם כן הוכחה שיש מחלוקת תנאים לגבי השמאלית עליונה.

אב"י [סעיף ח] מעלה אפשרות שלישית, לא שיבוש ולא מחלוקת, אלא איחוד הבריות לשיטה אחת: המונחים בהם השתמשו התנאים בבריתא לא זהים, וממילא כל תנא דבר על מקרים שונים. לצורך הסבר זה הוסיף אב"י ערך שלישי למשתנה השני, משתנה המיקום [מהחמור לקל]:

1. שלא במקום לישה [מקום שלא עשוי לחזק כלל]
2. במקום לישה [דרגת ביניים]
3. שוליים [במקום שעשוי לחזק ממש]

שילוב הבריות

פחות מכזית	כזית	
חייב	חייב	שלא במקום לישה [עשוי לחזק]
פטור	חייב	מקום לישה [דרגת ביניים]
פטור	פטור	שוליים [לא עשוי לחזק]

הבריתא הראשונה עסקה בשתי השורות התחתונות, והבריתא השניה בשתי השורות העליונות. המשנה עסקה בשורה האמצעית בלבד.

אמנם בבריתא על כופת שאור, שם וודאי יש מחלוקת, בין רשב"א לת"ק. כיוון שהעמדנו את שיט רשב"א בימנית תחתונה [שהרי כופת שאור שייחדה לשיבה מקבילה לכזית בשוליים], יוצא שת"ק מחמיר בימנית תחתונה.

בסעיף ט מובאת מסורת בשם רב, שפוסק כת"ק שבימנית תחתונה פטור, אלא שיש מקרה מסוים שגם בכזית פטור, והוא כשטח פניה של הכופת בטיט, דהיינו לא מספיק שייחדה לישיבה, אלא שצריך לעשות מעשה.

מחלוקת רשב"א ות"ק

פחות מכזית	כזית	
חייב	חייב	שלא במקום לישה [עשוי לחזק]
פטור	חייב	מקום לישה [זרזית ביניים]
פטור	מחלוקת ת"ק ורשב"א	שוליים [לא עשוי לחזק] = כופת שאור שייחדה לישיבה
פטור	פטור	כופת שאור שטח פניה בטיט